

บทบรรณาธิการ “เรื่องเก่าๆ กับมุมมองใหม่ๆ”

แวดวงวิชาการวารสารศาสตร์ก็เหมือนกับศาสตร์สาขาวิชาอื่นๆ ที่มีการผลิตและศึกษาวิจัยเพื่อ “ต่อยอดองค์ความรู้ใหม่ๆ” อยู่อย่างต่อเนื่องตลอดเวลา และหากเราต้องการเล็งเห็นหลักกิโลของความรู้ด้านวารสารศาสตร์ว่า เดินทางมาถึงตำแหน่งแห่งที่ใดกันแล้ว แน่แน่นอนว่า วารสารวิชาการก็คือพื้นที่ที่สะท้อนให้เห็นเส้นทางและการพัฒนาองค์ความรู้ในขอบข่ายของวงวิชาการนี้

และเนื่องจากวารสารวิชาการ *วารสารศาสตร์* มีพันธกิจที่ไม่เพียงแค่การตีพิมพ์ผลงานวิชาการหรือแสดงออกซึ่งอัตลักษณ์แห่งสถาบันการศึกษาต้นสังกัดเท่านั้น หากแต่วารสารที่มีอายุเกินกว่าทศวรรษเล่มนี้ ก็ยังเป็นเวทีแสดงออกซึ่งความก้าวหน้าแห่งความรู้ในสาขาวิชาด้านวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน ดังนั้น วารสารวิชาการฉบับ “เรื่องเก่าๆ กับมุมมองใหม่ๆ” จึงเป็นความพยายามของผู้เขียนหลายคน ที่จะหยิบยก “เรื่องเก่าๆ” หรือหยิบเอาประเด็นเรื่องการสื่อสารที่เราคุ้นชินกันอยู่แล้ว มาพลิกให้เห็น “มุมมองใหม่ๆ” อันเป็นการเปิดช่องทางของการต่อยอดองค์ความรู้แห่งศาสตร์การสื่อสารในทัศนะที่ต่างออกไปจากเดิม

การพลิก “เรื่องเก่าๆ” ให้เกิดกลายเป็นคำถามใหม่ๆ ในวงวิชาการนั้น จำเป็นต้องอาศัยแนวคิดทฤษฎีเป็นพื้นฐาน ดังนั้น ในบทความเรื่องแรกของเล่มวารสารนี้ สมสุข หินวิมาน จึงไม่เพียงอธิบายว่า ทฤษฎีและทฤษฎีการสื่อสารคืออะไร และสำคัญอย่างไร แต่ยังได้สาธิตให้เห็นด้วยว่า แม้จะเป็นเรื่องนามธรรม ซับซ้อน หรือ “แค่ได้ยินคำว่าทฤษฎี ก็ฟังดูศักดิ์สิทธิ์ชวนขนหัวลุกแล้ว” แต่ทว่า เราจะ “ผ่าตัด” อาการของพวก “ความรู้ทฤษฎีที่ท่วมหัว” ให้พลิกไปสู่ “การเอาตัวรอด” และเห็นแง่มุมแห่งการผลิตองค์ความรู้ใหม่ทางด้านสื่อสารศึกษากันได้อย่างไร

จากนั้น ในกลุ่มของบทความชุดถัดมา เป็นบรรดางานเขียนที่เลือกหยิบ “เรื่องเก่าๆ” หรือโลกของสื่อที่เราคุ้นเคยกันอยู่ทุกวี่วัน มาส่องผ่านเลนส์ของ “แนวคิดทฤษฎีใหม่ๆ” และได้คำตอบที่แตกต่างไปจากความรู้เดิมๆ โดยเริ่มตั้งแต่การศึกษาวิจัยกรณีของสื่อประเพณีรางวัล อันมีจุดกำเนิดจากสื่อพื้นบ้านในยุครำไท่น และวิวัฒน์เรื่อยมาสู่ยุคของรางวัลมาตรฐานที่กำกับโดยรัฐ และยุคร่างพาณิชย์และรางวัลประยุกต์ที่กำกับโดยภาคธุรกิจ วิวัน สุขเจริญ เกษแก้ว และทิมมพร เอี่ยมโร ก็ได้เลือกใช้แนวคิด

ทฤษฎีใหม่เรื่อง “ประเพณีในการเลือกสรร” (tradition of selection) ของนักวิชาการสำนักวัฒนธรรมศึกษาอย่าง Raymond Williams มาชวนให้เห็นถึงกระบวนการผลิตซ้ำเพื่อสืบทอดและปรับตัวของสื่อร่วาง ภายใต้บริบทของการต่อสู้ช่วงชิงอำนาจทางสังคมในแต่ละช่วงยุค

ตามมาด้วย เกศราพร ทองพุ่มพุกษา ที่ตั้งคำถามกับสื่อมวลชนอย่างหนังสือ นิตานภาพ ที่เป้าหมายเบื้องต้นคือการให้สาระและบันเทิงแก่เด็กและเยาวชน แต่เพราะผู้เขียนอาศัยมุมมองของแนวคิดเรื่อง “อุดมการณ์” (ideology) และทฤษฎีสายสตรีนิยมแนววิพากษ์ (critical feminism) มาวิเคราะห์ภาพตัวแทนความเป็นแม่ในสื่อสิ่งพิมพ์ดังกล่าว และให้คำตอบกับเราว่า “เด็กผู้หญิงในวันนี้จะกลายเป็นแม่ที่ดีในวันหน้า” ก็เพราะหนังสือ นิตานภาพช่วยกรุยทางติดตั้งกรอบความคิดเรื่องเพศสภาพให้กับเยาวชนตัวน้อยๆ ด้วยนั่นเอง ในขณะที่ นิธิดา แสงสิงแก้ว ซึ่งแม้จะหยิบเรื่องการเรียนรู้ของเด็ก อันเป็นหัวข้อที่สาขาวิชาจิตวิทยาการศึกษาสนใจศึกษากันมาอย่างต่อเนื่องยาวนานแล้ว แต่ผู้เขียนได้ขยี้มุมมองมาใช้แนวคิดด้วย “การสะท้อนย้อนคิด” (reflexivity) ของ Anthony Giddens เพื่อตั้งโจทย์ใหม่ขึ้นมาว่า เมื่อสถานการณ์ความเสี่ยงของศตวรรษที่ 21 แตกต่างไปจากในยุคอดีต พ่อแม่ชนชั้นกลางในยุคสมัยนี้ก็ได้อาศัยความรู้จากผู้เชี่ยวชาญในโลกออนไลน์ มาสะท้อนย้อนก่อร่างตัวตนและแบบแผนการสร้างการเรียนรู้ของลูกๆ หลานๆ กันผ่านท่วงทำนองใด

ในกลุ่มของบทความชุดถัดมา ได้เลือกหยิบ “เรื่องเก่าๆ” ในโลกของสื่อแต่ซุ่มเข้าไปวิเคราะห์ “ประเด็นใหม่ๆ” เพื่อเผยให้เห็นเหลี่ยมมุมของพื้นที่การสื่อสารที่ต่างออกไปจากเดิม บทความของ รุจน์ โกมลบุตร ได้ศึกษาวิจัยกรณีของสื่อเก่าอย่างเช่นข่าว อันเป็นสื่อและสารซึ่งนำเสนอจะสู่สาธารณะ โดยขยี้โฟกัสมาเฉพาะในกรณีของแหล่งข่าว และสรุปให้เห็นว่า บรรดาบุคคลที่เป็นแหล่งข่าวไม่เพียงแต่จะมีบทบาทสร้างความชอบธรรมให้กับเนื้อหาสารในข่าวต่างๆ เท่านั้น หากทว่าบ่อยครั้งการมองข้ามสิทธิของคนกลุ่มนี้ก็ไม่ต่างจากการละเมิดสิทธิของแหล่งข่าวได้เช่นกัน ตามมาด้วยบทความของ กัลยกร วรกุลลัญฐานีย์ ที่ใช้กรณีศึกษาของสื่อโฆษณา ซึ่งถูกพิจารณาว่าเป็นทั้งผลงานสร้างสรรค์ และเป็นกลไกของการส่งเสริมการตลาดของภาคธุรกิจ หากแต่ผู้เขียนก็ชี้ให้เห็นด้วยว่า เมื่อ “เหรียญยังมีสองด้าน” ในพลัการสร้างสรรค์ของงานโฆษณาก็มี “อีกด้านของเหรียญ” ที่เป็นกลยุทธ์แห่งการล่อลวงระดับมวลชน (mass deception) โดยเฉพาะกับกลุ่มผู้บริโภคที่อาจมีภูมิคุ้มกันน้อยอย่างเด็ก

และเยาวชน และปิดท้ายของบทความกลุ่มนี้กับ พัชรา เอี่ยมกิจการ และชจิตขวัญ กิจวิสาละ ที่เลือกสนใจกรณีการสื่อสารกับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ซึ่งเป็นหัวข้อที่ทีมงานวิจัยศึกษากันอย่างมากมาย แต่ผู้เขียนก็เผยให้เห็นว่า ยังอาจมีบางมุมบางประเด็นที่ถูกลืมมองข้ามไปจากขอบข่ายความรู้ในเรื่องดังกล่าว ซึ่งก็คือเรื่องการสื่อสารกับการใช้ประโยชน์จากฐานข้อมูลท่องเที่ยว และด้วยความเข้าใจแง่มุมใหม่ๆ เช่นนี้ จะนำไปสู่การพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนต่อไปในอนาคต

และในบทความกลุ่มสุดท้ายที่เล็งเห็นว่า “เพราะการสื่อสารเปลี่ยนแปลงบ่อย” การทำความเข้าใจ “เรื่องเก่าๆ” ของการสื่อสารใน “สภาพการณ์ใหม่ๆ” ก็อาจจะเป็นอีกวิธีการตั้งใจใหม่ในสื่อสารศึกษาได้ด้วยเช่นกัน ในแง่นี้ พรชาร อดดาตม์ ได้เลือกศึกษาสื่อมวลชนดั้งเดิมอย่างโทรทัศน์ ที่ผันผ่านมาสู่บริบทใหม่ โดยเฉพาะการขยายตัวของแพลตฟอร์มล่าสุดของโทรทัศน์ยุคดิจิทัล บทความวิจัยดังกล่าวจึงได้สำรวจสภาพความเป็นจริงในเปลี่ยนแปลง ซึ่งทำให้เห็นว่า โทรทัศน์ไทยกำลังเปลี่ยนผ่านรูปแบบนิมมพรณในต้นศตวรรษที่ 21 กันเช่นไร

เพราะ “เรื่องเก่าๆ” ในโลกวิชาการ อาจพลิกเป็นความรู้และ “มุมมองใหม่ๆ” อันเป็นส่วนหนึ่งของการต่อยอดองค์ความรู้ของศาสตร์แขนงต่างๆ ที่รวมถึงแขนงวิชาการสื่อสารศาสตร์เช่นกัน วารสารวิชาการ วารสารศาสตร์ ฉบับ “เรื่องเก่าๆ กับมุมมองใหม่ๆ” จึงคัดสรรตัวอย่างสรรนิพนธ์บทความหลากหลายมาฉายให้เห็นว่าภารกิจของนักสื่อสารศึกษายุคนี้ จะลองพลิกหาเหลี่ยมมุมและสร้างสรรค์ความรู้ใหม่ๆ บ่อนให้กับพรมแดนทางวิชาการกันได้แบบไหนและอย่างไร

สมสุข หินวิมาน

บรรณาธิการ